

**Review of|
Richard Jung¹,
*Experience and Action:
Selected Items in Systems Theory*
by Dilmar Alieva.**

Sociológia,
Slovak Sociological Review,
Journal of Institute for Sociology,
Slovak Academy of Sciences.
Volume 41, 2009, No. 4, pp. 401-408.

---

¹ Center for Systems Research,
Kouřimská 24, CZ 84 01 Kutná Hora, Czech Republic;
+420 607 587 627, www.RichardJung.cz , Richard.Jung@post.Harvard.edu

Recenzie

 401 ²

Richard Jung, *Experience and Action: Selected Items in Systems Theory*. Edition Echoraum Wien, 2007. 308 p.

Nedávno vo viedenskom vydavateľstve *Echoraum* vyšla kniha českého sociológa Richarda Junga /1926/, človeka s nevšedným životným a profesionálnym osudom.

Už v svojej rannej mladosti sa zúčastnil protifašistického odboja a bol deportovaný do koncentračného tábora Malá pevnosť Terezín. Ako reprezentant mládežníckeho hnutia bol politicky aktívny i v povojnovom Československu. ^x

Už počas svojich stredoškolských a vysokoškolských štúdií si prof. Jung zabezpečil široké multidisciplinárne zázemie pre svoje neskoršie odborné pôsobenie. Po maturite na poľnohospodárskej škole študoval právo na Karlovej univerzite /1945-1948/. Súčasne v r. 1948 sa dostal k štúdiu politickej vedy a sociálnej antropológie na Londýnskej škole ekonomiky. Počas pobytu v Anglicku mal príležitosť i pre štúdium filozofie a etiky na Woodbroxskom kvakerskom kolégiu. Záujem o túto problematiku ho priviedol ešte v tomto roku do Paríža, kde študoval indickú filozofiu na misii Ramakrišny. Roku 1948 emigroval do zahraničia, najprv do Fínska, neskôr sa ocitol 402 v Nórsku. Popri rôznych zamestnaniach, ktoré vykonával aby sa uživil, dokázal pokračovať vo vysokoškolských štúdiách, najprv na Vysokej škole politickej vedy a sociálnej práce v Helsinkí, kde sa venoval politickej vede, potom na univerzite v Oslo so zameraním na politickú vedu a sociológiu. R. 1954 sa presťahoval do USA, kde študoval v rokoch 1954-55 na katedre sociológie

---

2 Original page number in (Původní číslo strany v) Sociológia, Volume 41, 2009, No. 4, pp. 401-408.

^x Podrobnejšie biografické a bibliografické údaje o prof. R. Jungovi sa dá získať na jeho osobnej webovej stránke: <http://www.RichardJung.cz>

Kolumbijskej univerzity v USA. Svojú univerzitnú prípravu uzavrel na katedre sociálnych vzťahov Harvardskej univerzity /1955-57/, kde popri sociológii sa vzdelával aj v odboroch sociálnej a klinickej psychológie a sociálnej antropológie. Na Harvarde získal aj doktorát zo sociálnych vzťahov pod vedením T. Parsonsa, ktorému nejaký čas robil asistenta, o čom podal jedinečné svedectvo vo svojej biografickej štúdii o Parsonsovi /Jung, 2006/. Počas svojho dlhého a plodného života pôsobil na prestížnych amerických univerzitách, a to, okrem Harvardu a Kolumbijskej univerzity, prednášal na Pittsburskej, Cornellskej, Rutgerskej univerzitách, a na Vassarskom kolégiu. Mimo USA pôsobil na univerzite Alberty v Edmontone, emeritným profesorom ktorej teraz je, a taktiež na univerzitách Amsterdamu, Augsburgu, Brunelu /teraz East London/, Duisburgu, na El Colegio de Mexico, na Havajskej univerzite, a napokon aj na Karlovej univerzite v Prahe. Multidisciplinarita jeho prípravy sa premietla do jeho pedagogickej činnosti. Prednášal nielen psychológiu, sociológiu a politickú vedu, ale aj také kurzy ako komunikácia, kybernetika, porovnávacia teória správania živočíchov. Obzvlášť prínosným je celoživotné pôsobenie prof. Junga v oblasti systémových bádání a kybernetiky, za čo bol r. 2008 ocenený Americkou spoločnosťou pre kybernetiku Wienerovou zlatou medailou. V tomto ocenení sa najviac prízvukuje jeho funkcia zakladateľa tak Strediska pre systémové výskumy na Univerzite v Alberte, ako aj Centra pre systémové výskumy v Kutnej Hoře, kde v súčasnosti žije a kde sa čulo zúčastňuje verejného života. Po novembri 1989 prof. Jung totiž využil príležitosť natrvalo sa vrátiť do vlasti, čo mu ako vysokoškolskému profesorovi a vedeckému pracovníkovi dalo možnosť aktívne sa podieľať na jej živote až do svojho definitívneho odchodu na odpočinok.

V priebehu svojho bohatého života mal prof. Jung jedinečné príležitosti nielen sa zoznámiť ale aj spolupracovať s takými poprednými predstaviteľmi sociológie 20. stor. ako Robert Merton, Paul Lazarsfeld, Talcott Parsons, ktorému nejaký čas robil aj

asistenta. Pôsobil vedľa autora všeobecnej teórie systémov Ludwiga von Bertalanffyho, stretol sa a spriatelil s mnohými ďalšími významnými predstaviteľmi spoločenskej vedy, na ktorých spomína len v dobrom a vďačne. Tým sa jeho kniha stáva jedinečnou poklonou pamiatke jeho priateľov a kolegov, ako aj svojrúznou spomienkou na najvýznamnejšie výsledky jeho doterajšej tvorby. Bilancujúci zámer autora istým spôsobom predurčuje žáner knihy, ktorá vystupuje síce v podobe zborníka, avšak jej titulná téma *Experience and Action* /Zážitok a konanie/ jej dáva podobu monografie. Skôr súboru z mini-monografií, akými jednotlivé kapitoly knihy v podstate sú čo do závažnosti ich tematiky a hĺbky autorského ponoru do problému. Prezentujú hlavné štúdie autora, napísané v priebehu uplynulého polstoročia, (počnúc r. 1957), ktoré svojím encyklopedickým ladením budia dojem dokonalých literárnych celkov.

Čítať trinásť uzavretých mini-monografií, z ktorých sa skladá kniha, nie je ľahká záležitosť, na čo napokon poukazuje v predhovore aj Ranulph Glanville, podobne ako aj Jiří Musil vo svojom stručnom vyjadrení k tejto knihe, ktoré bolo uverejnené v *Sociologickom časopise*. Pri čítaní tejto knihy recenzenta mnohokrát ovládne pocit istej bezradnosti. Na to, aby recenzoval podobné knihy treba aby bol nielen maximálne 403 vzdelaným odborníkom, a to nielen v sociológii, ale aj pobudol dosť dlhú dobu nablízku profesora Junga aby sa naučil na jeho spôsob myslenia a na jeho výkladový štýl. Pri kontakte s touto látkou čitateľa spolu s pocitom veľkej úcty k tej vážnosti, s akou autor pristupuje k svojej problematike, pochyťí aj dojem jej ezotericosti.

Už len výpočet základných tém, ktorým sa venuje autor v *prvej časti* svojej knihy, zaostrenej, podľa autora predhovoru, na *system a význam*, naznačuje nesmiernu náročnosť našej úlohy. Je to veľmi široká paleta ústredných teoretických problémov, explanačnou schémou a logikou konštruovania typov počnúc a postmodernou teóriou systémov končiac.

Patria do nej aj autorove úvahy o problémoch úrovni a pohraničných podmienok v teórii konania, o štvorici metafor pre hermeneutiku života, o časovom priebehu komunikácie a kontroly, o pozorovaniach prvého poriadku v kybernetike druhého poriadku. Keď k týmto témam pridáme kapitoly, ktoré sú sústredene v *druhej časti* knihy, venovanej prevažne teórii konania a jej širším kontextom v podobe naturalizmu a humanizmu, ako aj prepojeniu konania na zážitok, a na špeciálne podoblasti teórie konania ako teórie motivácie, rozhodovania a orientácie, potom pochopíme, že kniha prof. Junga kladie veľké nároky nielen na recenzenta, úlohu ktorého by najlepšie mohol splniť nejaký interdisciplinárny tím, ale si žiada aj veľmi rozhladeného v sociológii a jej príbuzných disciplínach čitateľa. Súčasne sa nedá nebyť vďačným autorovi za to, že vracia nás - dnešných pamätníkov do epicentra problémov, ktorými žila spoločenská veda, hlavne sociológia, počas predchádzajúceho storočia.

Pri kompozícii svojej knihy sa autor neodrží chronologického princípu, preto štúdie, ktoré boli napísané neskôr, sa často umiestňujú pred tými, čo boli napísané dávnejšie. Napríklad, štúdia o naturalizme a humanizme, vydaná r. 1981 figuruje skoro na začiatku druhej časti knihy, medzitým, čo kapitola o systéme orientácií sa umiestňuje na jej konci. Popritom téma orientácií sa objavuje v tvorbe autora už r. 1964, a podľa toho, ako sa autor sústavne vracia k nej aj behom 70-tých, 80-tých, dokonca aj 90-tých rokov, je pre jeho tvorbu nesporne prierezovou. Tvorí jeden zo základných kameňov jeho vlastnej koncepcie *konania*, ktorá sa stáva významným objektom jeho celoživotného záujmu a v rámci jeho celkového diela sa objavuje o niečo skôr ako problematika kybernetiky a systémového prístupu. Už z tohto dôvodu by zasluhovala prednostnejšiu pozornosť aj v našom výklade.

Jungova koncepcia konania nás zaujala ako osobitý príspevok k jednej z ústredných tém sociologického myslenia od konca 19. storočia. Už prvá kapitola druhej časti, ktorá sa venuje *konceptuálnej*

schéme, nám naznačuje pôvodný okruh ideí a konceptov, ktorými sa riadil autor na začiatku 60. rokov počas prípravy svojej dizertačnej práce. Vtedy bol dosť ovplyvnený tou verziou teórie konania, ktorá sa sformovala u Parsonsa a jeho spolupracovníkov na katedre sociálnych vzťahov Harvardskej univerzity k r. 1951 a bola prezentovaná v knihe *Toward a General Theory of Action /1951/*. Vzhľadom k jeho niekoľkoročnému pobytu na tejto katedre to bolo pochopiteľne. Predsa však aj vtedy sa pokúša o svoju cestu, čo sa prejavuje istými koncepčnými modifikáciami. Popri tom, že preberá od Parsonsa niektoré základné termíny ako dispozície potrieb /*need-dispositions*/, hodnotové orientácie a rolové orientácie, buduje svoje vlastne teoretické východiska v podobe *psychosociálneho systému* a tvoriacich ho premenných, ktoré na rozdiel od Parsonsovych *typových premenných* /*pattern variables*/ dostávajú u autora názov *premenných-od-stavu* /*state-variables*/. Keď ide o psychosociálny systém, nie je to 404 ani organizmus správania, ani individuálny konajúci /*actor*/, ale skôr akási množina rôznych *premenných-od-stavu*, voči ktorej správanie individuálneho organizmu vystupuje ako „fyzický referent“ /s. 163/. Istá závislosť od Parsonsovej koncepcie sa tu prejavila nielen na úrovni pojmoslovnia, keď autor vedome používa jeho pojmy „integrácia“ a „adaptácia“ ako názvy pre niektoré triedy týchto *premenných*, a to popri vlastných pojmoch „generalizácie“, „fixácie“, „funkčnej diferenciacie“ a „manipulácie“, ale aj na úrovni obsahov, na ktoré sa tieto pojmy vzťahujú. Autor totiž uznáva podobnosť medzi svojimi triedami *premenných* a „dimenziami priestoru konania“, ktoré vytýčili Parsons, Bales a Shils v spomínanej práci, ako pôvodný rámec štruktúrno-funkčnej analýzy /s. 164/, a dokonca aj sám uplatňuje rôzne kombinácie svojich *premenných* ako „stavebné bloky“ pre budovanie psychosociálneho systému. Tento systém totiž vystupuje ako svojrázna nadstavba nad individuálnym organizmom, v ktorej nachádzame to, čo tradične tvorilo obsah osobnosti. Zdá sa, že pod vplyvom behavioristickej psychológie autor dal prednosť jej spôsobu

vyjadrenia pomocou „premenných“, za ktorými ukrytý tradičný pojem „osobnosti“, nahradený „psychosociálnym systémom“. Veľmi príznačným sa preto stáva vtedajšia absencia u autora pojmu konajúceho /actor/, čo dodáva procesu konania charakter neosobného a abstraktného systému.

Citeľný nedostatok subjektu v jeho koncepcii sa istým spôsobom kompenzuje v neskorších prácach autora, zastúpených v knihe ďalšími kapitolami. V prvej časti k ním patrí kapitola pod názvom *Úroveň a hraničné podmienky v teórii konania*, v druhej – kapitola, figurujúca pod názvom *Naturalizmus a humanizmus a teória konania*. Obidve prezentujú štúdie zo začiatku 80. rokov, preto sa dobre navzájom doplňujú. Tá druhá sa začína úvahami o modeloch človeka, zasadených do rámca antinómie *naturalizmu a humanizmu*. Analyzuje tradičný prístup k človeku ako k prírodnému faktu v protiklade k úvahe o ňom ako o konštrukte, vyznačujúcim sa rozumom, slobodou vôle a zodpovednosťou. Napokon v modernom období sa objavuje aj tretí model človeka ako artefaktu, ktorý je produktom umelého symbolického prostredia, ktoré on sám aj vytvára. Je teda výsledkom socializácie a sociálnej kontroly, ako aj vypracovaného sociálneho poriadku, ústredným bodom ktorého sú pravidla správania sa, ktoré sa tykajú nielen praktického úsudku, ale aj presvedčenia, hodnotenia a expresie. V priebehu svojej rozpravy autor konkretizuje tieto tri modely do podoby štvorice metafor človeka ako *organizmu*, ako *rozumu*, ako *stroja*, ako *formy* na odliatky /template/. K tejto téme sa autor stále vracia, dokonca jej venuje osobitnú kapitolu umiestnenú v prvej časti pod názvom *Štvorica metafor pre hermeneutiku života*.

Rozdielne prístupy k človeku nám znázorňujú i rozdiely medzi *naturalistickou* perspektívou, ktorá sa koncentruje na systémoch *energie*, a *humanistickou* tradíciou s jej záujmom o systémy *významu*. Posudzujúc tieto dva spôsoby analýzy ako síce rozdielne, ale komplementárne, autor značne otupuje ostrie tradičného metodologického sporu /*der Met-*

hodenstreit/ medzi zástancami explanácie a chápania v spoločenskej vede, teda scientizmu a humanizmu. Naturalistický prístup prízvukuje fyziologické a ekologické systémy, medzitým čo humanistický uprednostňuje psychologické a sociologické systémy /s. 182/. Keď k analýze hociktorého systému pristupujeme ako k fyziologickému systému, potom sa on chápe ako systém *správania sa*, na ktorý aplikujeme pojmy a princípy fyziky, chémie a biológie. V tomto prípade je na mieste metafora človeka ako *organizmu*. V prípade, že ho vnímame ako psychologický systém, chápeme ho 405 potom ako systém *konania* a používame na jeho analýzu princípy ekonómie, psychológie a sociológie. V rámci tohto prístupu sa ukazuje aktuálnosť metafory človeka ako *rozumu*. Kým tieto dve veľmi známe metafory dobre ilustrujú rozdiely nielen medzi naturalizmom a humanizmom, ale aj medzi „ontológiou človeka ako faktu a konštruktú“ /s. 184/, dve zvyšné sú menej artikulované. Známa ešte od čias La Mettrieho, metafora *stroja* chápe individua ako dispozíciu, a jeho činnosť ako výkon /performance/. Napokon štvrtá metafora uvažuje o indivíduu ako o sémantickej spleti, v ktorej „každé spojenie významov konštituuje pravidlo, konvenciu, alebo nátlak, ktoré umožňujú interpretáciu aktivity ako systému chovania /conduct/“ /tamtiež/. Ohľadom tejto, najmenej rozpracovanej v Indoeurópskej tradícii paradigmy, pre ktorú si autor musel sám nájsť vhodný názov, mohli by sme povedať, že sa najviac hodí pre sociológiu, ktorá sa naučila narábať pomocou typov a vzorov. Tak, pojmy „roly“ a „statusu“ sú, podľa autora takými formami /templates/, medzitým čo pojem „inštitúcie“ už je konfiguráciou foriem. /s. 104/. Individuum sa v tomto kontexte koncipuje ako systém internalizovaných nátlakov a môže pôsobiť dojomom marionety /babky/. Na rozdiel od metafory stroja, ktorá, podľa autora zastupuje *technický* diskurz, metafora formy predstavuje diskurz *rituálu*, a v podstate realizuje dramaturgický princíp „brilantne aplikovaný Goffmanom na každodenný život“ /s. 104/. Napriek očividnej sociologickej relevantnosti tejto poslednej metafory, sa autor predsa

len drží tej druhej, ktorá modeluje človeka ako rozum. Zbavuje sa pôvodných behavioristických obmedzení a dostáva sa na platformu teórie konania, ku ktorej má bližší vzťah, nakoľko sa viac zaujíma o „význam konania, ako o termodynamiku správania“ /s. 186/. Podobne ako Parsons, tiež sa usiluje o náčrt všeobecnej teórie konania, konštantným referenčným bodom ktorej je individuálny konajúci /actor/.

Pri tvorbe zjednotenej teórie konania autor siaha po metóde, ktorú označil za *fenomenologickú systémovú analýzu*, ktorá azda najlepšie prezrádza jeho úprimnú snahu o prekonávanie metodologických rozporov v súčasnej spoločenskej vede. Chce čerpať nielen z postupov systémovej analýzy v tej podobe ako sa ustálila v systémovom inžinierstve, ale aj z konceptuálneho potenciálu fenomenológie s jej zmyslom pre také charakteristiky ľudskej skúsenosti ako jej „intencionalita, temporalita, zrnitosť /granularity/ a reflexivita“ /s. 184/. Podľa neho, práve fenomenológia popri štruktúrnej hermeneutike tvorí epistemologické zázemie pre humanistický prístup v oblasti badaní o človeku. Uvedomujúc si, že kameňom úrazu pre humanistickú vedu sa stáva problém vedeckej explanácie, autor nešetrí energiou aby prispieť k vyriešeniu tohto chronického problému humanistiky. Nedá sa neoceniť jeho vedeckú odvahu a vynaliezavosť pri hľadaní vyhovujúceho humanistického ekvivalentu, ktorý by v sebe spojil požiadavky na dodržanie formálnej logickej štruktúry spolu s uznaním nutnosti fenomenologicky podloženej konceptualizácie ľudskej aktivity. Navrhuje taký spôsob vedeckej explanácie, pri ktorom by na mapu subjektívnych prežívaní zámernosti, autonómie a nátlaku sa nanášali určité „logicky validné formulácie“ /s. 183/, ktoré by sa dobre hodili k už spomínaným fenomenologickým charakteristikám skúsenosti.

Prijateľnosť takého postupu, keď sa „humanistická zvedavosť“ spája s vedeckou metódou, potvrdzujú autorovi jeho vlastné bádania v oblasti teórie konania, kde dospieva k takým neordinárnym vý-

sledkom, ako formulácia všeobecného princípu teórie konania, ktorý sa líši od známeho nám Parsonsovoho princípu, podľa ktorého individua 406 sa usilujú o gratifikáciu a vyhýbajú sa deprivácii. U prof. Junga však ide o princíp *redukcie maximálne možného množstva neautentickosti*, podľa ktorého, „konanie musí redukovať nakoľko sa to dá, hociaký nesúlad medzi stavom individua ako organizmu a jeho definíciou ako konajúceho“ /s. 191/. Znie to ako kategorický imperatív, porušenie ktorého sa premieta do skúseností konajúcich v podobe pocitov „viny, hanby, alebo strachu“ /s. 191/, a v tom, že si autor všíma existenciálnu úroveň konania, je bližšie skôr k súčasným trendom v teórii konania, prezentovaným etnometodológiou a existenciálnou sociológiou, ako k Parsonsovi. Nie náhodou pojem autentickosti čerpal u Heideggera /s. 89/.

Ďalšia kapitola, tvoriaca významové jadro knihy, už svojím názvom *Myšlienky o zážitku a konaní* poskytuje titul pre celú knihu. V značnej miere prezrádza ojedinelé autorovo poslanie, spočívajúce v tom, aby prekonávať tradičné, často dosť škodlivé bariéry v spoločenskovednom myslení, a prepájať medzi sebou zdanlivo protichodné vedecké stanoviská. Pri realizácii tohto poslanca občas vznikajú iste terminologické paradoxy ako napríklad „kybernetická fenomenológia“ alebo „kybernetika skúseností“, ale vždy za tým je niečo objavné. Keď sa autor v obidvoch kapitolách venuje téme kybernetickej fenomenológie, robí to s väčším záujmom pre detaily koncepcie konania, uvádzajúc kategórie *konajúceho, situácie a konania*, ktoré v podstate označujú individua, prostredie a výmenu medzi nimi /s. 202/. Opiera sa pritom o Parsonsa, ktorý definuje konanie ako „vzťah medzi konajúcim a situáciou“ a ako „distribúciu energie, podriadenej špecifickému nátlaku“. Predsa však sa neuspokojuje s klasickou tradíciou analýzy konania a zas sa obracia na fenomenológiu ako na „jedinú metódu konceptualizácie prijateľnú v konštruovaní teórie“ /tamtiež/. Využitie fenomenológie dovoľuje radikalizovať konceptualizáciu, medzitým čo použitie kybernetiky umožňuje

radikalizovať explanáciu. Fenomenológia, podľa neho, opisuje konanie ako systém prežitých /experienced/ významov, medzitým čo kybernetika vysvetľuje pozorované regulačné vlastnosti. Úvahy o kybernetickej fenomenológii sa však uzatvárajú prekvapujúcim odmietnutím použitia takých empiricky neudržateľných ideí ako „intencionalita a ciele, ktoré ešte prevládajú v quasi-evolučných explanáciách a sú hlboko vryté do pôvodnej Parsonsovej definície konania, to jest, „konajúci sleduje ciele v situáciách“ /s. 202/. Nesúhlasí s tým aby sa „predvedecký, introspektívny a romantický funkcionalizmus s jeho teleologickým omylom“ používal ako metóda vysvetlenia konania. Namiesto teleologického vysvetlenia navrhuje však nie kauzálne vysvetlenie, ale funkčné, v tej podobe, aká sa používa v kvantovej a elektromagnetickej teórii alebo v teórii relativity. Len tak sa dá, podľa neho urobiť krok od predvedeckých vysvetlení v duchu Herona Alexandrijského k logickej štruktúre moderných teórií.

Na okraj týchto kritických úvah sa dá povedať len to, že spolu s „teleologickým omylom“ „romantického funkcionalizmu“ sa rúti do priepasti tá konštrukcia sociálneho konania, ktorá sa ustálila ešte od čias Webera, a ktorá predpokladala cieľ a zámer ako svoj nepostrádateľný prvok. Nehovoriac o fenomenológii, medzi kategóriami ktorej sa intencionalita a zámernosť /purposivity/ v súlade s tradíciou uvádzajú autorom ako tie najpoprednejšie. Navyše systém intencií tvorí dôležitý stavebný blok v jeho vlastnej koncepcii konania. Pri charakteristike intencií, ktorý on v duchu Brentana definuje ako vzťah medzi subjektom a objektom /s. 88/, autor poukazuje na jej dvojitú Jánusovskú povahu. Totiž svojou vnútornou tvárou je obrátená k subjektu, a vtedy vystupuje ako 407 zážitok, ale vzťahovou /nie vždy vonkajšou/ tvárou sa zameriava na situáciu subjektu, a vtedy sa javí ako *konanie*.

Systém intencií, ktorý je systémom *zážitkov* a/ale systémom *konaní*, integruje do seba špeciálne teórie konania, teda, podsystém *motivácie*, podsys-

tém *rozhodovania* a podsystém *orientácie*, ktorým sa autor podrobne venuje v troch záverečných kapitolách druhej časti. Každý z týchto podsystémov plní svojou špecifickú úlohu: orientácia spravuje *neurčitost'*, motivácia riadi *napätie* a rozhodovanie zodpovedá za *riziko*. Čo sa týká spoluhry samotných týchto podsystémov, je riadená systémom intencií, ktorá riadi *neautentickosť* /s. 254/.

V danom prípade máme pred sebou konanie, vybudované ako *systém* na funkcionalistickom základe. Funkcionalistický spôsob explanácie sa volí autorom ako ten pravý formát pre jeho teoretickú prácu v sociológii, hoci bol rozpracovaný a úspešne aplikovaný vo fyzike. Podľa neho existuje istá podobnosť medzi jeho exaktným uplatnením v kybernetike, v teórii hier, v teórii rozhodovania, v teórii informácie a tými funkcionalistickými formuláciami, ktorými operujú biológia, psychológia, ekonómia a sociológia. Funkcionálny spôsob v podstate vysvetľuje činnosť systému ako konanie, teda ako „distribúciu určitého množstva energie v čase a priestore“ /s. 255/. Konanie systému sa opisuje ako jeho prechod od stavu P ku stavu Q pozdĺž určitej trajektórie. Základnou otázkou pre teóriu konania sa potom stáva hľadanie patričnej trajektórie zo všetkých možných, a metódou – hľadanie premenných, ktoré udržujú extrémne hodnoty počas prechodu od P ku Q /tamtiež/.

I keď z formálneho hľadiska funkcionalizmus autora môže pripomínať Parsonsov postup /vyčlenenie podsystémov, určenie pohraničných podmienok medzi nimi/, nie je s ním celkom totožný už len preto, že narába s odlišným chápaním funkčných závislostí. Parsons prízvukuje skôr „služobnú“ verziu funkcie, ako sa ona ustálila v biológii /časť slúži celku/, medzitým čo u autora nachádzame skôr „fyzikálnu“ verziu funkčných závislostí ako vzťahov medzi závislými a nezávislými premennými, ktorá si nachádza aj adekvátne matematické vyjadrenie. V každom prípade sa dá s potešením konštatovať, že Jung podobne ako Parsons, pristupuje ku konaniu ako k systému, aplikujúc na neho zásady systémo-

vého prístupu a kybernetiky tak na úrovni situovaných individuí, činnosť ktorých aj je *konaním /akciou - D. A./*, ako aj na úrovniach *interakcií*, charakteristických pre skupiny individuí, a *transakcií*, typických pre kolektivity ako agregované systémy. Pričom všetky tri formy aktivity vystupujú ako rôzne úrovne analýzy konania /s. 88/.

Keby sme sa ešte na chvíľku zdržali pri porovnaní danej koncepcie konania s inými známymi jej verziami /R. Maclver, F. Znanieckí, T. Parsons/, mali by sme poukázať na to, že na rozdiel od nich zavádza kategóriu *neurčitosti*, pričom sa nemyslí Heisenbergov princíp neurčitosti z postklasickej fyziky. Autor vyvíja svoj prístup k neurčitosti, ktorý je viazaný na časopriestor /s. 208/. Svojrázne sa tu prelamuje obľúbený americkou novodobou sociológiou princíp „tu a teraz“. Pre autora práve oni sú opornými bodmi určitosti a stelesnením aktuálneho, ako sa ono prežíva jednotlivcom, ktorý sa označuje ako Self. Všetko čo je mimo aktuálneho, teda minulosť a budúcnosť, je oblasťou neurčitosti, ktorá predstavuje celú škálu prejavov od reálneho k potenciálnemu. Nie náhodou R. Glanville označil druhú časť knihy ako *Násilie nad neurčitosťou*, čím ešte viac ponoril koncepciu autora do filozofických hĺbok, čo vcelku nemôže neimponovať čitateľovi. Už svojimi úvahami nad Spinozovským *Sive*, čo pre 408 autora znamená „a/alebo“, vnáša do svojho diela princíp „duálnej deskripcie /alebo konštrukcie/“. Tento princíp sa stáva pre neho rozhodujúcim pri posudzovaní kybernetických systémov, každý z ktorých má Jánusovskú tvár / p. 146/.

Nie náhodou po oboznámení s obsahom jednotlivých kapitol danej knihy nás neraz pochytil pocit nejakej dvojitosti autorovej pozície. Na jednej strane svojou tematikou a štylistikou tieto diela dobre ladia s rozšíreným v dobovej psychológii a sociológii spôsobom vyjadrenia. Prejavuje sa to dokonca aj v štylizácii samotných názvov štúdií. Na druhej strane sa autor akoby vždy pokúšal odtrhnúť sa od dobových schém a niečím nás prekvapiť. A to buď zavedením novej teoretickej subdisciplíny v podobe

už spomínanej fenomenologickej kybernetiky alebo v podobe originálnych formulácií, pri ktorých vedec nezriedka zápasí s hlboko v ňom usadeným literátom. A to, že je vynikajúcim spisovateľom, prezrádzajú jeho *Pohľadnice z 20-ho storočia*. Záblesky jeho poetiky môžeme badať už v tých názvoch, ktorými označuje hlavné etapy na ceste hľadania všeobecnej teórie systémov, ktorým sa venuje v kapitole *Postmoderná teória systémov* v prvej časti knihy. Stačí spomenúť len niektoré z nich, ako napríklad, *Sny a bdenie*, *Stratený raj a získaná bakchanália*, *Efemérne ostrovy zážitku v bezbrehom mori neurčitosti*, apod., aby doceniť šírku jeho predstavivosti.

Predsa však v danej knihe vystupuje nie ako esejista, ale ako exaktný vedec s veľkým zmyslom pre systematické myslenie, ktorý vie nielen vzorne usporiadať a klasifikovať svoj materiál, o čom svedčí množstvo klasifikačných schém a tabuliek v jeho textoch, ale je schopný sa prepracovať k objavným zisteniam. Z tohto hľadiska je autor veľmi osožný najmä pre vnímavého čitateľa, ktorý bude vedieť doceniť až vyčerpávajúcu systematickosť daného výkladu veľmi náročnej latky.

I keď v svojej recenzii sme sa viac-menej obmedzili na autorský prínos v oblasti teórie konania z dôvodov jej väčšej sociologickej relevantnosti, musíme upozorniť na rovnako cenné príspevky z oblasti špeciálne metodologického zamerania, ktoré sa týkajú prírody explanácie, logiky konštruovania typov, teórie systémov, kybernetiky druhého poriadku, apod., dosah ktorých prekračuje rámec sociológie. Vzhľadom na ten deficit, ktorý sa vytvoril v poslednom čase v našej spoločenskej vede na náročnú metodologickú problematiku podobného tematického zamerania, mali by sme vrelo privítať v svojom čitateľskom prostredí pozoruhodné dielo prof. Junga s nádejou, že záujme nielen sociológov a psychológov, ale aj metodológov vedy, odborníkov v oblasti teórii systémov, kybernetiky, teórii informácii, teórii rozhodovania, apod. Na to však aby sprístupniť jej obsah širšiemu publiku, bolo by ro-

zumné vydať túto knihu alebo aspoň nejaké časti z nej v češtine alebo v slovenčine.

LITERATÚRA:

Jung, R. /2006/: Talcott Parsons: vzpomínky na osobu a úvahy o díle. In: Jiří Šubrt /editor/: Talcott Parsons a jeho přínos soudobé sociologické teorii. Univerzita Karlova v Praze. Praha: Nakladatelství Karolinum 2006,s.53-89.

Doc. PhDr. Dilbar Alieva, CSc.

Bratislava, 4. júna 2009